

2005-2006

FATİH SEMPOZYUMLARI I-II

TEBLİĞLER

FATİH BELEDİYE BAŞKANLIĞI

© **Fatih Belediye Başkanlığı, Kültür Yayınları**
2005-2006 Fatih Sempozyumları I II
Mayıs 2007

Yayın Koordinatörü: Hasan Suver

Yayın Danışmanları: Süleyman Faruk Göncüoğlu, Cevdet Güngör,
Çetin Bakış, Şahin Seyhan, Aslınur Kara, Başak Kara, Saliha Kocacenk

Baskı: Üç-Er Ofset, Yüzyıl Mah. Matbaacılar Sitesi
5. Cad. No: 15 Bağcılar/İstanbul

Tasarım ve yayıma hazırlık: ay@intitasarım
Meşrutiyet Cad. No: 124 Yücel Han Kat: 3 D: 4 Beyoğlu/İstanbul
Tel: 0212 252 46 62-63 - www.ayrintitasarim.com

Fatih Belediye Başkanlığı

Büyük Karaman Cad. No: 69 Fatih/İstanbul
Tel: 0212 532 72 26 - www.fatih.bel.tr

Yazıların sorumluluğu yazarlara aittir

Fatih Sempozyumları I II Tebliğler kitabındaki bütün yazı ve
görsel malzemenin yayın hakkı Fatih Belediyesi'ne aittir.

İzinsiz kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

İ Ç İ N D E K İ L E R

Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Fatih Sempozyumu - I

Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi Kişiliği Prof. Dr. İlber Ortaylı	9
Bir şair olarak Fatih Sultan Mehmed Prof. Dr. İskender Pala	21
Fatih Ruhu ve Fatih Prof. Dr. Ziya Kazıcı	45
İstanbul'un ve Bizans'ın Fetihten önceki durumu Prof. Dr. Semavi Eyice	60
Osmanlı'nın İstanbul'u ve İstanbul'da fiziksel dokunun dönüşümü Dr. Turgut Cansever	80
Edebiyatımızda Fatih Prof. Dr. Orhan Okay	90
İstanbul'un Osmanlılardan önceki Türkler tarafından kuşatılması İsmail Mangaltepe	98
Müslüman Arapların İstanbul seferleri Dr. Casim Avcı	108
Fatih'e giden yolda ilk engel, ilk müjde: Amorium Talat Koçak	116
İstanbul'un Latinler tarafından işgali ve zaptı Birsal Küçükspahioğlu	126
Osmanlıların ilk İstanbul kuşatmaları Fahamaddin Başar	136
Efsanelerin İstanbul'u Fetih ve Fatih Yard. Doç. Dr. Abdülkadir Emeksiz	148
Fetihten sonra İstanbul'da yaptırılan ilk Türk eserleri Prof. Dr. Hamza Gündoğdu	162

İstanbul'un Fethi, Fatih ve Dönemi Sempozyumu - II

Fatih sonrası Fatih'in imarı ana hatlarıyla II. Mehmed dönemi Dr. Gülberk Bilecik	168
Fatih devri Osmanlı tarih yazıcılığındaki gelişmeler Necdet Öztürk	172
Filozof bir padişah Fatih Sultan Mehmed Dr. M. Necip Yılmaz	178
Menakıb-ı Eşrefzade'de Fatih Sultan Mehmed Mustafa Güneş	190
Fatih Sultan Mehmed'in Karaman seferleri ve İstanbul'a nakledilen nüfus Yahya Başkan	200
Fatih dönemi İstanbul'unda yeni yerleşim mahalleleri nüfus yapısı ve iskan siyaseti Ferda (Olbak) Mazak	216
Fatih döneminde İstanbul'da kurulan önemli kültür merkezleri, darüşiffa ve çeşitli sosyal amaçlı vakıfları Ahmet Uçar	228
II. Mehmed devri kadın banileri Ayşe (Çıkla) Bölükbaşı	252
Fatih dönemi İstanbul vakıf suları Fatma Şensoy	262
Fatih ve Belliniler Prof. Dr. Oktay Aslanapa	274
Fatih Sultan Mehmed Han döneminde resim ve tasvir sanatı Candan Nemlioğlu	278
Fatih devri mütasavvıf şairi Eşrefoğlu Rum-î'nin Türkçeciliği Emek Üşenmez	294
Ahmed Paşa'nın Fatih Sultan Mehmed'e sunduğu kasidelerde Fatih ve Fetih Yard. Doç. Dr. Nuran Altuner	300

Efsanelerin İstanbul'u, Fetih ve Fatih

Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir Emeksiz*

Efsaneler, insanın kendisiyle, ailesiyle, toplumla, din ve Allah'la ilgili olan düşüncelerinin oluşup sistemleşmesinde önemli rol oynarlar.

Halk, efsanelerden güç alır. Günlük olaylardan toplumun tamamını derinden etkileyen tarihi hadiseler kadar efsaneler hayatın içindedir. Yeri gelince bir efsane, okul dışı eğitimde önemli bir "örnekleme aracı" olarak kullanılır. Allah'ın varlığı ve birliği hususunda şek ve şüphenin yerinin olmadığı anlatılırken hemen Allah'a isyan eden birinin nasıl taş kesildiğini izah eden bir efsaneye başvurulur.¹ Bu yolla anlatıma güç katılmış olur.

Efsaneler gerçekliğine inanılan anlatılardır. Efsanenin teşekkül zamanı, anlatılma zamanı ve anlatılanların yaşandığı zaman aynı paralelde olmayabilir. Efsaneler tarihi gerçeklikten beslenirler. Tarihi şahsiyetler efsanelerin konusu olabilir, ama efsaneler bire bir tarih değildir. Herhangi bir hadiseyi gerçekçi kılmak için gerçekleştirildiği söylenen zamanla, yerle, şahıslarla ve tabii ki olayın gerçekleşme süreciyle ilgili aktarımlar artırılır. Bir olayı gerçek planından

uzaklaştırmak içinse zamanda belirsizlik, mekanda genişlik sağlamaya yarayacak bir üslup seçilerek, şahıs unsurunda tiplendirme, olay aktarımda ise sadelik tercih edilir. Bu anlamda efsaneler ne masal kadar gerçek dışı ne de gerçek kadar gerçektir.

Efsanelerin önemli bir fonksiyonu da sahiplenmeyi sağlamadır. Adına efsane anlatılan şahıs, tarihi şahsiyetinin ötesinde efsanevi bir kimlikle de sahiplenilmeye başlar. Adına efsane anlatılan mekan artık sıradan bir mekan olmaktan çıkar, bu anlamda kutsiyet kazanır. Efsanelerin kahramanları masalarda olduğu gibi olağanüstü varlıklardan oluşmaz, ama efsaneler varlıklara olağanüstülükler kazandırır. Efsane insanı taş, taşı insana çevirebilir.²

Sosyal bilimlerde mutlak, sabit ve herkesin üzerinde anlaşığı tanım ve sınıflandırma olamayacağı düşüncesiyle belirli bir efsane tanımı yapmak yerine efsanelerin konumuzu

yakından ilgilendiren temel özelliklerine dikkat çekerek değerlendirmelerini yapmaya çalışacağız.

Halkbilimciler tarafından tarihi, mitik ve etiyolojik olarak üç tematik efsane kategorisi ortayakonulmuştur, ama pek çok efsanenin bu sınıflandırmanın dışında kaldığı görülmektedir. Alman folkloristler, efsane türü ile ilgili olarak "bilme" ve "inanma" çekirdeklerini öne çıkarmışlardır. Bu defa da kronik gerçekliklerden türetilen tarihi efsanelerde olduğu gibi olağanüstü memoralardan türetildiği önerisiyle bir tür olarak efsanenin (fabulate) durumu zayıflatılmış oluyor. Halk bilimcilerin ortak görüşlerine göre efsane, sanatsal olarak formüle edilmiş, üçüncü bir şahsa anlatılan ve geçmişte ya da tarihsel geçmişte kurulmuş geleneksel bir hikaye ya da anlatıdır. Aslında gerçek değildir ancak anlatıcı ve dinleyicileri tarafından gerçek olduğuna inanılır. Bu ortak görüşlerde de tartışılacak yanlar vardır.

geçmişte ya da tarihsel geçmişte kurulmamış, geleneksel olma özelliği kazanmamış ve yaşanan an ile ilgili efsaneler de bulunabilir.³

Efsane türü ile ilgili olarak yapılan, yapılacak tanım ve sınıflandırmaların dışında kalabilecek efsaneler bulunabilecektir. Efsane türünün kendisi gibi tanımına katılan unsurlar ve özellikleri de tartışmalıdır. Aslında tam da bu noktada efsaneler bizim için daha da değerli malzeme durumuna gelmektedir. Tartışmacı ve mücadeleye dönük özellikleri, efsanelerin canlılığına, karşı efsaneler kurulması bu türde üretime, değişkenliğe ve

çeşitlenmeye fırsat verirken, bir durum, olay ya da olgu etrafında biri birilerine zıt kutuplu şekilde bağlı olarak anlatılmaları da "inanılabilirlik" durumlarının test edilmesine imkan verir tarihi ve sosyal olaylar, diğer cepheyi ise muhkemleştirebilir. Tarihi olayın galip tarafının efsanesi güç kazanmış olur. Bu anlamda mağlup tarafından veya onun adına galiplere dair anlatılar ortaya çıkar, çıkabilir. Biz bu bildiriye fetih öncesinin, fethin sonrasının gerek Türk ve gerekse Türk olmayan efsaneler açısından nasıl görüldüğü değerlendirmeye çalışacağız.

BİZANS CEPHESİNE GÖRE İSTANBUL'UN KURULUŞU EFSANELERİ

MELEK TARAFINDAN KURULAN ŞEHİR

"Rum bilgintelerinin rivayetlerine göre Aziz Konstantinus bir çok gemi kadirge ile Roma'dan Yunanistan'a yani bugün İstanbul'un bulunduğu yere gelmiştir. O sırada Tanrının bir meleği görünerek ona: "Burada yerleşmelisin, fakat şimdi atından inme, arkana bakma ve atını, yola çıktığın yere sür" dedi. Atından inmeyip yarı gün boyunca atını sürdü,

sonra ata bindiği yere yaklaştı. O zaman başını döndürüp baktığında, arkasında adam boyu bir duvarın yükselmiş olduğunu gördü. O andan itibaren nereye dönüp baksa, yola çıktığı yere kadar duvar yerinde durmayıp yirmi adım veya daha fazla aralıkla onu takip ediyordu. Sonradan sık sık boşluğu doldurmak için gayret edildi ve üstü örüldü ise

karşısı” olarak ifade edilmesi ise edebi değerini Evliya Çelebinin anlattığı rivayetlerin üslubuna dikkat edilecek olursa, zaman, yer, şahıs ve olay aktarımının ayrıntılı olarak verildiği ve gerçeklik sağlama yoluna gidildiği görülebilir. Peygamber isimleri zikredilerek ve dini unsurlar kullanılarak anlatı manevi yatla da desteklenmiştir.

Efsanelerin İşlevlerinden birsinin de sahiplenmeyi sağlaması olduğuna bir örnek: Osmanlı'nın kuruluşuyla ilgili olarak anlatılan, Osman Gazi'nin gördüğü rüya(karnından bir ağaç çıkması) ve bunu Ede Balı'ya anlatması Ede Balı'nın da rüyayı tabir ederek Osman Gazi'ye ve nesline padişahlık verildiğini

söylemesi⁹ efsanesi de Osmanlı'nın kuruluşundan çok sonra ortaya çıkmıştır.

Osman Gazi tarihi bir şahsiyettir ve Osmanlı devletinin kurucusudur. Efsane, madde planında bu gerçeklikler üzerine bina edilmiştir. Rüya ve rüyanın tabir edilmesi de manevi desteğe işaret etmektedir. Madde ve mananın aynı sözde birleştirilmesi, özellikle din bağının güçlü olduğu toplumlarda efsaneye güç katıp onun inandırıcılığını artırırken anlatılanların sahiplenilmesinde de önemli fonksiyonlar üstlenir.

Gerek Bizans cephesinde gerekse Türk cephesinde İstanbul'a dair anlatılan efsaneler,

madde ve manadan gelen gücü elde tutma, İstanbul'u efsaneler yoluyla sahiplenme gayretleri görülmektedir. İslama karşı İstanbul'u muhafaza cephesinde Bizans adına Tanrı, melekler, papazlar, kıssisler, keşişler, patrikler, azizler ve Meryem Ana gibi manevi güçler vardır.¹⁰ İstanbul'a sahip olma manevi mücadelesinin Türk-İslam cephesinde ise Allah'ın yardım ve inayeti, Hz. Peygamberin müjdesi, Hızır'ın yardımları, Akşemseddin, Hacı Bayram Veli, Molla Fenari'nin işaretleri, Eyüp Sultan, Şeyh Muhittin Arabi, Cübbe Ali, Yavedud sultan gibi maneviyat büyüklerinin dua ve yardımları...

ŞEHİR MUHAFAZA GAYRETLERİ VE FETİH HAZIRLIKLARI

Madyan oğlu Yanko devrinde ve Vezendon Kral devrinde İstanbul çok şen ve bakımlı idi. Usta mimar ve mühendisler, öğretici kahinler, yıldızlar ilminde kamiller, kaf ilminde üstadlar bilgi ve becerilerini göstermek için yedi iklimden, her ülkeden İstanbul'a gelip toplanmışlardır. Kostantin halkının gök ve yer afetlerinden korunmaları için her yetkin ustalar İstanbul'un yirmi yedi dağı üzerine yirmi yedi rasad tılsım kurmuşlardır.

Birinci Tılsım: Üstad Yağfur Avratpazarı adlı yerde bin parça beyaz ham mermerden minare gibi içi boş merdivenli bir yüksek sütun yapmıştır. Daha sonra Kostantin zamanında bu minare mili üzere ruhbanlar

çıkıp İstanbul üzere bir isyancı asker gelse, ruhbanlar çanlara vurunca bütün askerler hazır olurlardı. Daha sonra Hz. Risalet doğduğu sırada bir deprem olup sütunun tepesinde bulunan peri sureti ve bütün çanlar düşmüştür.

İkinci Tılsım: Konstantin'in Tavuk pazarı'ndaki, renkli zımpara taşından yapılmış bin parça sütundur. Yuvarlak bir direk şeklinde olup 100 arşın boyundadır. Bu da Peygamber Efendimizin doğduğu gece meydana gelen depremden zarar görmüştür.¹¹

On dördüncü acayip Tılsım: Ayasofya'nın güneyinde dört adet beyaz mermerden yapılmış yüksek sütunlardır. Cebrail, İsrail,

Mikail ve Azrail meleklerinin her birinin sureti birer sütun üzerinde heykeller ile temsil edilmişti. Peygamber efendimiz dünyaya geldiğinde bu suretler yıkılmıştır.¹²

Denizle ilgili Tılsımlar: Çatladıkapıda bulunan dört köşe bir sütun üzerinde bir dev sureti vardı. Ne zaman ki İstanbul'da Akdeniz tarafından düşman gemileri belirse, bu tunç dev suretinden bir ateş çıkıp bütün gemiler ateşte yanardı.

Kadırga limanında bakırdan bir gemi vardı. Yılda bir zemherir geceleri İstanbul'un bütün sihirbaz avratları o bakır gemi ile sabaha kadar deniz yüzünde dolaşır Akdeniz'i koruyup beklerlerdi. Fetih'te bu geminin ganimet olarak alındığı söylenir.¹³

Rivayete göre, Türkler Büyük Kostantin sütununun yanına kadar geldikleri zaman

gökten bir melek zuhur edecek ve bunu gören Türkler bir daha dönmek üzere

Asya'daki dağlarına çekileceklerdi.¹⁴

FETİH HAZIRLIKLARINDA DİDON KURNAZLIĞI

Bir öküz derisi büyüklüğünde arazi istenilip, sonra deri kesilerek paçaları ile bir geniş sahanın çevrilmesi motifi.¹⁵ olan Didon Kurnazlığı Fatih Sultan Mehmet için de söz konusu edilmiştir: Önceden kafirler zamanında bir tepe üzerinde eski bir kilise ve içinde bir rahip vardı, ancak gizli Muhammed dini ulularındandı. 300 kadar gizli mezhep yüreği yanık dervişe malik idi. Fatih'in Edirne şehrinde tahta çıktığını duyup acele bir mektupla Sultan Mehmed'e "İstanbul'u fethedecek sensin" diye müjde verdi.¹⁶

Fatih, Terkoz kalesine gelip körfezinde ve ormanlarında avlanır. Kostantin'e nice

armağanlar göndererek dost bir görünür, bu hisar yerinde bir av köşkü ve saray çiftliği yapmak için izin ister. "Bir sığır derisi kadar çiftlik ederse makbulümdür, ricalarını kabul ederim, yoksa bu sığır derisi büyüklüğünden fazlasına iznim yoktur, barışa aykırı iş olur" diye bir haber gelir. Mehmed Han, Edirne'den nice bin amele, yapı ustası ve dağ delen ustalar getirip Edirne'nin Karadeniz kenarında Burgaz İskeleyi'nden bir gecede kırk ellî pare topu, gizli Müslümanın tavsiyesiyle gizlice getirip deniz kıyısında yerli yerine koyup çer çöp ile örterler. Sonra denizler gibi asker ile bugünkü kale yerinde inşaata başlarlar ve yaptıklarını çalılar ile gizlerler. Daha sonra

Sultan Mehmet, Aristo akıllı gizli Müslüman rahibin görüşüyle Kostantin'in elçi ile gönderdiği sığır postunu gergiye gerip ince bıçağıyla fırdolayı dilim dilim edip o büyüklükte yalçın kayalar üzere hisarı inşa ederler.¹⁷

Bu rivayetin coğrafi yayılma alanı olarak Afrika, Hindistan ve Avrupa kıtaları V. F. Miller tarafından zikredilmiş; Bartold ise Didon kurnazlığının çok daha eski zamanlara (XI. Yüzyıla kadar) dayanan orta ve Batı Asya çeşitlemeleri olduğuna dikkat çekmiştir.¹⁸ Efsane motifinin İstanbul'a bağlanmasını sağlamak için başına ek bir bölüm getirilmiştir.¹⁹

FETİH YAKLAŞIYOR BİZANS DEHŞETTE

Şehre yapılacak büyük hücumdan üç dört gün evvel erkeler ve kadınlar Allah'ın yardımına başvurarak Meryem Ana resmi önlerinde bulunduğu halde kurtuluş temennisi duaları okuyup sokaklarda dolaşırken, bu resim ortada hiçbir sebep bulunmadığı halde taşıyanların ellerinden yüz üstü yere düştü. Hazır bulunanlar bir ağızdan haykırıp kaldırmağa davrandırsa da, resim kurşun gibi ağırlaşmış ve yere yapışmış ve

sanki yerden çekiliyormuş gibi koparılıp kaldırılması kabil olmadı... Bir hayli uğraşmadan sonra ve halkın gönül yakıcı duaları üzerine papazlar ve resmi tutmaya ehil olan kimseler kaldırmaya muvaffak olup taşıyanların omuzlarına koydular ve alay yoluna devam etti. Bu olağanüstü hal, hayırlı bir haber sayılmadı. Ve halkın kalbine korku ve dehşet saldı. Resmi taşıyan alay, öğle vakti tufan gibi bir yağmura yakalandı. Ardi

arası kesilmeyen şimşek, yıldırım ve dolu ile karışık olarak yağın yağmurun şiddetinden alaya dahil olan halk, ne bir adım atabildiler, ne de yerlerinde durabildiler. Bütün bunlar umumi bir felaket olacağıнын alameti diye görüldü. Olayın ertesi günü gayet yoğun bir sis sabahtan akşama kadar bütün şehri sardı. Bu da Cenab-ı Hakk'ın şehirden ayrılıp gittiğini ve Rabbin bu şehre sırt çevirdiğini anlatıyordu.²⁰

KERKOPORTA (KERKA PİLİ)

Bizanslıların inanç ve iddialarına göre; Tekfur Sarayına yakın yerde bulunan Ksilokerkon Pili (Ahşap Sirk Kapısı) daha kullanışlı olduğundan dolayı Kerkoporta (Sirk Kapısı) terkedilmişti. Bizans rivayetleri Kerkoporta'nın tesadüfen açık kalması sonucu elli yeniçerinin şehre girdiği ve bunu gören Bizanslıların İstanbul'un düştüğünü

zannedip savunmadan vazgeçtikleri yönündedir. İstanbul'un fethini küçümseme gayreti olarak nakledilen bu rivayet, İznik Rum devletinin, paleologosların, İstanbul'u Latinlerin elinden nasıl aldıkları ile ilgili olarak da anlatılmaktadır. Bu rivayete göre; surların yakınındaki evi altında açık bir yol olan Bizanslıdan aldıkları bilgi üzerine gece

karanlığında bu yolu kullanarak ordunun keşif kolunu oluşturan elli kişinin şehre girmesi ve en yakın kapılardan birisine hücum ederek kapıyı baltalarıyla kırmaları ve asıl orduyu şehre sokup İstanbul'u Latinlerden almalarıdır.²¹

BİZANS KEŞİŞİNİN KEHANETİ

Fatih Sultan Mehmet, bir gün Ayasofya önünden geçerken içerde derinden derine gelen bir inilti duydu. Adamlar gönderip tahkik ettirdi. Biraz sonra karşısına saç sakalına karışmış perişan kılıklı bir adam

çıkardılar. Fatih: "Burada ne ararsın?" diye sordu. Adam: "Ben, dedi, Bizans keşişlerindim. Gaipten haber veririm. Emri üzerine, imparatorun falına baktım. Çok geçmeden, İstanbul'un Türkler eline

gececeğini söyleyince beni yakalatıp Ayasofya'nın mahzenine attırdı. o günden beri buradayım".

FETİH ÖNCESİ TÜRK CEPHESİ

İstanbul'u fethetmek hedefiyle sayısız plan, birçok teşebbüs ve çok sayıda muhasara gerçekleştirilmişse de fetih 1453'te Türkler eliyle gerçekleştirilebilmiştir.

Türk inanışlarında "Konstantiniyye elbette fethedilecektir ve şüphe yok ki onu fetheden emir ne güzel emirdir ve o ordu, ne güzel

ordudur". Hadis-i şerifinin manevi müjdesi, Osman Gazi'ye

Osman Eğtuğrul oğlusun
Oğuz Karahan neslisin
Hakkın bir kemter kulusun
İstanbul'u aç gülzar yap

Dedirterek bu şehrin fethini milli bir vasiyet haline getirmiştir.²³

Efsaneler, dini ve milli bir hedef haline gelen fethin kimin tarafından gerçekleştirileceği efsanelerde cevabını bulmuştur.

MOLLA FENARİ: KUYU BAŞINDAKİ ÇOCUĞUN NASİBİ

Padişah İkinci Murat Han, devlet erkanını topladığı bir mecliste İstanbul'un fethi için planlar hazırlamaktadır. Şeyhülislam olan Molla Fenari de o mecliste bulunmaktadır, ama meclisle ilgilenmeyip dışarıyı seyretmektedir. Padişah, onun toplantıya ve

konuşulanlara kayıtsız kaldığını görünce sorar: "Şeyhülislam hazretleri, bu konular sizin dikkatinizi ve ilginizi çekmedi galiba! Acaba sizler bu konuda neler düşünürsünüz, fikirlerinizi öğrenebilir miyiz?" Molla Fenari bunun üzerine kendisini toplayarak dışarıda

kuyu başında oynayan, 7-8 yaşlarındaki Mehmed'i göstererek cevap verdi: "Padişahımız bu konuştuklarınızın hepsi boştur. İstanbul'un fethi şu kuyu başında oynayan çocuğa nasip olacaktır..."²⁴

HACI BAYRAM VELİ : ŞU KÜÇÜK ÇELEBİ HELE BİR BÜYÜSÜN DE

İstanbul'un fethinin beş yüzüncü yıl dönümü için hazırlanan Fetih'ten Ewelki İstanbul ve Fatih'e Ait Menkıbeler çalışmasında Fatih'i işaret eden bu defa Hacı Bayram Veli olarak karşımıza çıkmaktadır Hacı Bayram Veli, Edirne'ye geldiği zaman, Fatih henüz iki

yaşındaydı. Babası Sultan Murat, Hacı Bayram'a: "Şeyhim, ne dersin, ben İstanbul'u alabileceğim mi?" diye sordu. Hacı Bayram, hiç ses çıkarmadı. Sultan Murat yalvardı: "Şeyhim, teveccüh eyle, bu emelime nail olayım!" Hacı Bayram, bir müddet murakabe

halinde kaldıktan sonra başını kaldırdı. "Sultanım", dedi. "İstanbul şehrini zaptetmek, sana nasip değil! Şu küçük çelebi hele büyüsün de seninle o zaman konuşuruz!..."

AKŞEMSEDDİN: İSTANBUL FETHİNİN MÜJDESİ

Evliya Çelebi'nin naklettiğine göre; fetih gerçekleşip şenlikler başladığı sırada serdengeçtiler gemiler çıkıp Tersane Bahçesi'nde Fatih'e ve Akşemseddin'e müjde edip hemen o saat Akşemseddin hazretleri buyururlar ki, "Beğim cenab-ı şerifiniz Manisa'da Şehzade iken Mısır nahiyelerinde Akka, Sayda ve Beyrut kalelerini kafirler işgal ettiğinde zatınız duyup" Bu kadar ibadullah ve bu kadar çocuk ve kadın esir ve giryan oldu" diye ağıladığınızda, "Elem çekme beğim, İstanbul'u fethedeceğiz günde yağmalanan Akka'dan gelmiş akide ve pişmiş helva yersiz" diye size teselli verip

İstanbul'un fethini müjdelemiştik.²⁵ Aynı rivayetin bir çeşitlemesini de Akşemseddin menakıbında bulmaktayız: "Rivayet olunur ki Akşemseddin hazretleri vakt_i Fethi tayin eylediğinden sual olundu. Gayibi neden bildin ki hükmeyledin dediler. Cevap verdi ki karındaşım Hızır'la ilm-i ledünnü Kostantiniyye fethini vaktiyle istimzaç eylemiştik. Kal'e fetholunduğu gün Hızır'ı gördüm... Askerin önünce hisara koyuldular. Fetholunduktan sonra Hızır'ı gördüm. Kale duvarı üzerine çıkmış ayakların sarkıtmış oturmuş idi."²⁶

İstanbul'un fatihinin kim olacağı konusunda Molla Fenari, Hacı Bayram Veli ve Akşemseddin'in aynı ifadede birleştikleri görülmektedir. Akşemsiddin ile ilgili olan bu efsanelerin belgeyle de teyit edildiği anlaşılmaktadır. Akşemseddin'in el yazısıyla Fatih'e bir mektubu vardır. Dilinin sadeliği ve Fatih'e hitabındaki samimiyetiyle dikkat çeken ve Topkapı arşivinde bulunan bu mektupla Akşemseddin, Fatih'i fütühata sevk etmektedir.²⁷

FETİH SIRASINDA BİZANS CEPHESİ

BU MUHAMMET O MUHAMMET DEĞİLDİR

Kale muhasara edildiğinde İstanbul tekturuna Mahmut Paşa eliyle bir mektup gönderilir. Mektup okunur, mektupta yer alan İslam olmaları, kaleyi teslim etmeleri ve haraç vermeleri isteklerinin tamamını, kalenin sağlamlığına ve askerlerinin çokluğuna güvenen Bizanslılar reddederler. Cümle papazlar, keşişler ve patrikler ilim

kuvetiyle kalenin kuvvetinin talihini bulurlar: Son zamanlarda bir Muhammet gelecek, nice bin kiliseleri yıkacak, onun ümmetleri Antakya ve Kudüs ve Mısır ve İstanbul'u alacak ve karadan bin parça yetkileri açılmış gemilerle gelecek ve başında kadı kavuğu olacak ve katıra binip ayağında mavi çizme olacak, o Muhammet gelip kiliseler yıkılatı

ve Mısır ve Antakya ve Kudüs fethedileli sekiz yüz sene oldu ve karadan gemi yürütülüp bu kalenin alınması imkansızdır ve bu Muhammet o Muhammet değildir. Büyük Muhammetlerinden beri İstanbul on bir kere muhasara görüp Araplar fethedemedi de bu Türk'e mi müyesser olacak! diye laf vurup teselli ederek savaşa giriştiler.²⁸

AÇILMAZ KAPI

Güney yönde, meşhur Ayasofya kütüphanesinin hemen yanındaki ufak koridorun sonunda örülmüş bir kapı yeri vardır. Burası, açılmaz kapı efsanesinin yeridir. Efsane şudur: Bizans kuşatıldığı zaman, son Konstantin surlarda şecaatle

dövüşürken papazlar da halkın geri kalan kısmını kiliselere çağırıyor, her gün "Türkler şehre giriyor" diye çıkan söylentileri önlemek için : " Türkler şehre giremezler, girseler bile ancak Ayasofya civarına kadar gelebilirler. Bu kutsal mabeti koruyan Tanrı

kuvetleri Türkleri defecektir" şeklinde telkinlerde bulunuyorlardı. Fetih günü kilisede dua eden kalabalık bir cemaatin varlığı tarihçe de tespit edilmiştir.²⁹

TAVADAN ATLAYAN BALIKLAR

Bir Bizans inanışına göre Bizans'ta büyük bir felaket olacağı zaman tavada kızartılan balıklar denize dönmek isterlermiş. Buna ait bir efsane de şöyle anlatılır: İstanbul'un fethedileceği gün Balıklı

Manastırındaki Rum papazları tavada balık kızartmakta idiler. Bu sırada bir haberci kendilerine İstanbul'un fethedildiğini ve Türklerin kale kapılarından içeri girdiklerini söyledi. Papazlar eski inanışa göre balıkların

tavadan atlamaları gerektiğini söylediler ve bakışlarını tavaya çevirdiler. O anda balıklar yarı pişmiş halde tavadan çıkıp yakındaki havuza atlayınca papazlar dehşet içinde kaldılar.³⁰

ATEŞ SAÇAN DEVE

Bizansın kuruluşundan bir süre sonra imparator şehrin Çatladıkapı mevkiinde büyük bir tunç sütun üzerine bir dev heykeli yaptırdı.

Bizans halkı Akdeniz tarafından bir düşman tehlikesi olduğunda bu heykelin ateş çıkarmaya başlayacağı ve tehlikeyi haber

vereceğini sanırdı. Hatta İstanbul'un fethinden önceki çeşitli kuşatmalarda bütün Bizans halkının bu heykelin etrafında bekledikleri

yazılmıştır.³¹

Fetih öncesini ve fetih sürecini konu edinen Bizans efsanelerine baktığımızda alınan

tedbirlerin boşa çıktığını, fetih sırasında Bizans açısından inancın zayıfladığını, manevi mücadelede ibrenin Türkleri işaret ettiğini

söyleyebiliriz.

FETİH SIRASINDA TÜRK CEPHESİ

CİBALİ

İstanbul'un fethi sırasında ön saflarda çarpışanlardan biri de Cebe Ali'dir. Mısır'da Sultan Klavun'un şeyhi olan Cebe Ali, İstanbul'un alınışında bulunmak için Anadolu'ya gelmiştir. At çulundan bir cebe (zırh) giydiği için Cebe Ali diye çağrılır. Cebe Ali, Osmanlı ordusuyla İstanbul önlerine gelince, ordunun ekmekçibaşlığını üstlenir.

Yüz binlerce kişinin ekmeğini bir tek fırından hiç aksatmadan sağlar. Bu sırrını kimseye söylemez. Fatih, gemileri karadan Halic'e indirdiğinde Cebe Ali bu gemilere binmez, üç yüz dervişle birlikte postlarını denize yayararak üstlerine binip Halic'i geçerler, surların önüne varırlar. Bunu gören Bizanslılar, korkuyla kaçırlar. Bugünkü

Cibali kapısının bulunduğu yerden kente girerler. Cebe Ali, açıkça keramet gösterdiği için şehit olur. Buraya onun adını verirler.³² Cebe Ali tarafından ordunun ekmek ihtiyacının aksatılmadan karşılandığına inanılması, buna inananlara büyük güç vermiştir.

ULUBATLI HASAN

Uzun boylu, kuvvetli ve yiğit bir delikanlı olarak tanınan Hasan, sonuca ulaşacak hücum kollarından birinin başında bulunan ve otuz arkadaşıyla surların üzerine ilk defa Türk sancağını diken askerdir. Bu sırada o ve

arkadaşlarından on sekizi şehit olurlar, bazı kaynaklar onun on sekiz arkadaşından daha sonra şehit olduğunu kaydeder. Hasan'ın şehit olması üzerine kurulan efsane "kesik baş motifi" ile birleştirilmiştir. Çünkü o,

efsaneye göre bir kılıç darbesiyle şehit olurken başı da gövdesinden ayrılmıştır.³³ Zaferter, kahramanlar doğurur, kahramanlara dair efsaneler de onları ölümsüzleştirir.

YAVEDUD SULTAN

Ya Vedud Sultan, İstanbul'un gün boyu, geceler süresi "Allah'ım bu güzel şehrin İslamın olduğunu gördüğüm an benim canımı al" diye yalvarmış. 29 Mayıs günü Fatih'in ilk askerleri surdan içeri girerken ruhunu teslim etmiştir.³⁴

Fatih şehri kuşatalı on günden fazla bir zaman olmasına rağmen şehir düşmüyordu. İşte o günlerde askerler arasında bir rivayet dolaşıyordu: "Bizans kalesinde Yavedud isminde Tanrının çok sevdiği bir zat var. Bu yüce zat hergün sabahtan akşama kadar

"Fetih olmasın" diye dua eder. İşte bu zatın, Tanrı indinde pek makbul olan duası fethin gecikmesine sebeptir. Bu rivayet dönüp dolaşıp Padişahın, genç hükümdarın kulağına kadar geldi. Padişah, Akşemsettin Efendi başta olmak üzere alim ve şeyhleri huzura

davet etti. "Dün gece bazı şeyler duydum, bu güzel şehri, almadan mı döneceğiz acep geri, siz ne dersiniz ki?" Padişahın bu sorusuna cevap Akşemsettin Efendi'den geldi. "Hiç üzülme padişahım, Şeyh Maksut'un

halifelerinden biri olan Yavedud Sultanın ölümü ile düşecektir. Onun yüzü suyu hürmetine elimize varamayan şehir için daha bir kırk gün dayanmamız gerekecek. Çünkü Tanrının sevgili kulu Yavedud, bu zamanın

sonunda Tanrısına kavuşacak.³⁵

AYASOFYA EFSANESİ

Hızır Aleyhisselam birgün Ayasofya'nın bir türtü tutmayan ve daima yıkılan kubbesine bir çare bulduğunu abdal şekline girerek rahiplere: "Ahirzaman peygamberinin tükürüğü olmadıkça bu kubbe tutmaz. Eğer onu zemzem suyu ile karıştırıp kubbenin hamuruna katarsanız kubbe sabit olur" der kaybolur. Rahipler Mekke'ye giderler. Peygamberimizin amcası Ebu Talibi bulurlar. Bunun delaletiyle Peygamberimizin yanına giderek tükürüğünden isterler. Bir hokka

toprağı, yetmiş deveye de zemzem yükleyerek getirirler. Ayasofyada terler direk yanında Mekke toprağıyla Mekke zemzemini hamur ederler, tükürüğü de karıştırarak kubbeyi tuttururlar. Fatih de bu azametli kubbenin Peygamberimizin tükürüğüyle kaim olmasından ortasına bir zincir ile teberükten bir altın top asar ki elli kile buğday almış. Hızır Aleyhisselam bunun altında ibadet edermiş, orayı kendine makam tutmuştur. O mahalde kırk sabah namaza devam edenin

dünyadan ve ahiretten muradı ne ise hasıl olur.³⁶

Ayasofya, fethin sembol ve pay-i tahtın kilit mekanıdır. Mekana sahiplenmek bakımından Ayasofya ile ilgili Türk efsaneleri ve gayr-i Türk efsaneler ayrıca üzerinde durulmaya değer bir konudur.³⁷

FETİH SONRASI TÜRK CEPHESİ

EYÜP SULTAN 'IN KABRİNİN BULUNMASI

Akşemseddin Menakıbından: Pes Konstantiniyye feth oldu. Sultan Mehmet Akşemseddin'den Ebu Eyyub'un kabri-i şeriflerini tayin eylemek iltimas eyledi. Şeyh dahi ol kabri şerifi o zaman arasında bulup esasını Ebu Eyyub hazretlerinin göbeği üzerine tayin eyledi. Bazı kimseler asayı giderüp asanın yerine nişan edüp ol nişanı gizleyip Şeyh'e varup ol nişan belürsiz oldu.

Bir defa dahi tayin eyleyin dediler. Şeyh yine geldi. Asasını dikti. Kazdılar. Ol gizledikleri nişanın üzerine dikilmiş... Kabri şerifin kurbinde bir ayazma çıktı. Öyle olsa Sultan Mehmet Han ve sair devlet kabri-i şerifin üzerine geldiler. Kazdırdılar. Şeyh'in buyurduğu alametler zahir oldu. Taşla yapılmış kabri-i şerifi ve ayazma zahir oldu. Sultan Mehmet mezar-ı şerifi yaptı ve şeyh

için hanikah ve tekke bina eyledi. Sonra medrese eylediler.

Rivayet olunur ki Ebu Eyyub-u Ensari'nin mezarı kazılıp Şeyh dediği alametler zahir olduğu zamanda bir çoban geldi. Ol kabri-i şerif budur zira bir hayvan gördüm. Bu araya geldikte koyun bu mezar üzerine uğramazdı.

YA VEDUD SULTAN

Sultan Mehmet Ayasofya'yı seyredip dolaşırken Terledirek adlı bir yerde ilahi bir nurun parladığını görüp üzerine vardılar, gördüler ki ilahi bir nur beyaz mübarek vücut kıbleye dönüp yatar. Gördüler ki nurlu göğsünde kırmızı et ile Yavedud ismi yazılmış, hemen Akşemseddin, Sivasi Kara Şemseddin ve yetmiş adet büyük veli buyurdular ki, "işte padişahım İstanbul'un elli günde fetholmasına sebep bu idi ki Allah'ın hikmeti ile İstanbul'un fethini elli günde rica o gün ruhu teslim eden bu meczuptur ki daha önce padişahımı haberdar etmiştik" dediler.³⁹

Hemen bütün bilgin, salih ve erdemliler mübarek cesedini yıkamak istedikleri sırada

Ayasofya'nın Terlerdirek köşesinden "Merhum yıkanmıştır, hemen defnedin" diye ses duyulunca bütün hazır olanlar susup hayran oldular. Sonra bütün şeyhler Yavedud Sultan'ın mübarek cesedini tabuta koyup Şehitkapsı'nda defnetmek isteyip tabutu götürenler kendilerini Eminönü İskelesinde bulup oradan bir kayığa binip şimşek gibi kayık kürek çekmeden ve yelken açmadan Ebu Eyyub -ı Ensari hazretleri yakınında karar edip hemen tabut kayıktan Allah'ın emri ile çıkıp o yerde kazılmış bir mezarda tabut durup ardı sıra bütün gazi ve bilginler varıp duydular ki anılan kabirden "Yavedud" ismi duyulurdu.⁴⁰

İstanbul'un fethi madde ve mana güçlerinin bir araya gelmesiyle gerçekleşmiştir. Rumelihisarı gibi heybetler heybetini üç ayda meydana getirivercek inşa kudreti, topu devleştirerek aşılmaz surlarda büyük gedikler açan ilim, gemileri bir gecede karadan yürütüveren hendese, düz giden gülleye dairesel kavis çizdiren buluş: kudretli bilekler ve yiğit yürekler kadar üstün bir medeniyete malik olma ile Türk'ün maddi gücünü, medeniyet üstünlüğünü gösterir.⁴¹ Fatih ve İstanbul hakkında anlatılan ve moral üstünlüğü temin eden efsaneler de maneviyat gücünün bir unsuru olarak değerlendirilebilir.

İSTANBUL TÜRK ELİNDE KALACAK MI?

İstanbul Rumları arasında sokrat adında bir bilgin varmış, geçmişi bildiği kadar, geleceği de bilirmiş. Hakan bu bilgin Rumu huzuruna çağırılmış ve şöyle demiş: "Seni bana çok methettiler. De bakayım bana, İstanbul'u ben fethettim, fakat acaba muhafaza edebileceğimi, devletim baki kalacak mı?" Sekiz gün mühlet isteyen sokrat, adalet mekanizmasının işleyişini takip eder. Ertesi babah Sultan Mehmed'in tayin ettiği Türk kadısının mahkemesine vardı, kağıdını gösterip içeri girdi, birkaç gün peş peşe hep mahkemeye gidip geldi. Üçüncü gün kadının

önüne bir davacı çıktı ve derdini anlattı : "Üç gün evvel atpazarından bir at aldım. Eve getirip ahıra çektiğim zaman bir türlü yemlenmediğini ve madrabazın bana hasta hayvan satıp oyun oynadığını anladım. Hemen pazara dönüp geri vermek istedim. Fakat madrabaz ayak diredi: "Satılan mal geri alınmaz. Hayvanın ağızına kendin bakmadın mı?" dedi. Bunun üzerine dün sabah hakkımı aramak için sana geldim. Fakat sen mahkemede yoktun. Eve döndüğüm zaman hayvanın ahırda nalları diktğini gördüm."Kadı sordu:

-Kaça aldın hayvanı?

-Beş akçeye

-Eğer ben dün mahkemeye gelseydim, madrabazı mahkum eder, hayvanı geri aldırtırdım. Vazifemi ihmal ettiğim ve mahkemeye gelmediğim için hakkının yenmesine ben sebep oldum. Al paranı, hak yerini bulsun.

Kadı, cebinden beş akçe çıkardı ve davacıya verdi. Alim Sokrat hemen yola koyulup huzura çıktı, istediği mühletin üçüncü günü Fatih'e -Hakanım ! Adalet böylece yerine getirildikçe devletine son olmaz" dedi.⁴²

FATİH'İN BEDDUASI

Gaipten haber veren bir Bizans keşişine Fatih sordu: Madem ki gaipten haber veriyorsun, o halde bana söyle:
-İstanbul, Osmanlıların elinden çıkacak mı?
Papaz şu cevabı verdi:

-İstanbul, harp neticesinde yabancıların eline geçmeyecek. Fakat öyle bir zaman gelecek ki, Türklerin elindeki mal ve mülk, yavaş yavaş başkalarının eline geçecek. Böylece de İstanbul, Türk malı olmaktan çıkacak!

Fatih Sultan Mehmet, Bizanslı keşişten bu cevabı alınca, ellerini açarak:
-İstanbul'da kendi arazisini yabancılarla satanlar Allah'ın gazabına uğrasın!⁴³

Efsaneler açısından konuya yaklaştığımızda İstanbul, kınruluşundan bugüne kadar madde ve mana planında bir mücadele mekanı olarak karşımızda durmaktadır. Şehrin kuruluşu ve muhafazası Bizans inanış ve anlatmalarında başka; Türk inanç ve rivayetlerinde başka efsaneler doğurmuştur. Her iki cephenin efsanelerinin ortak yanı ise mekana kutsiyet katarak "sahiplenme"yi sağlama fonksiyonuyla boy göstermiş olmalarıdır.

Fetih öncesini ve fetih sürecini anlatan Bizans efsanelerinde dini yardım ve destekleri zayıfladığı, Tanrının kendilerine yüz çevirmesi sonucunun çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Bunun aksine olarak maneviyatın Türk cephesini muhkemleştirdiği ve efsanelerin "inanılrlık" fonksiyonunun Türkler lehine işlediği görülmektedir. Fatih Sultan Mehmet ve devrin manevi liderleri etrafında fetih öncesini de içine alacak efsaneler teşekkül etmiş, böylece tarihi kişiliklere efsanevi kimlikler ilave olunmuştur.

Fetih sonrasında ilgilendiren efsaneler de önceki muhasaraların hatıralarını, tarihi ve dini değerini canlı tutarak sahiplenilen mekanın ebedileştirilmesini sağlamak icrasındadırlar.

DİPNOTLAR

* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

1-Dr. Metin Ergun, Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi II. Cilt, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 1997, s. 881.

2-Taş kesilme ve taşın canlanıp insana dönmesi ile ilgili olarak bakınız: Saim Sakaoğlu, Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu, Ankara, Ankara Üniversitesi, 1980; Abdulkadir Emeksiz- S. Oktay, "Taş Bebek Efsane ve Ninnileri Arasında Tematik İlişkiler", Marmara Üniversitesi, Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi The Journal of Turkish Culture Studies, sayı : 11, İstanbul 2004, s.148-66.

3-Linda Degh, "Günümüz Bağlamında Efsane Üzerine Teorik Bir Düşünme ve Efsanenin Tanımı", çeviren: Selcan Gürçayır, Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2, Yayına Hazırlayanlar: M. Öcal Oğuz, Selcan Gürçayır, Ankara, Geleneksel Yayıncılık, 2005, s. 343-344.

4-Johannes Schiltberger, Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427), 3. Bs., İstanbul, İletişim, 1997, s.184-185.

5-Bu rivayete göre İsa'dan altı asır evvel Yunanistan'dan yola çıkan Bizas'ın yurt ararken kendisine başvurduğu Delfi kahininin adı. Bkz. : Hans Hermann Russack, "İstanbul ve Efsaneleri", Yapı ve Kredi Bankası (Hazırlayan), İstanbul 1453-1953, Yapı ve Kredi Bankası, (1953), s. 32.

6-Ğ. İncicyan, XVIII. Asırda İstanbul, tercüme ve notlar : Hrand D. Andreasyan, İstanbul, Baha Matbaası, 1976, s. 77.

7-Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı (Hazırlayanlar) . Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, İstanbul, 2. baskı, 1. Cilt - 1. Kitap, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004, s. 7-8.

8-Aynı eser; s. 8.

9-Atsız, Asıkpaşaoğlu Tarihi, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1970, 10-11.

10-"Ortaçağ halk efsanelerinin ana kahramanları genellikle Hıristiyan azizleri, papazlar, kısacası din adamlarıdır. Bu efsaneler ortaçağ düşüncesinin oluşumunu büyük ölçüde etkilemiştir". Daha fazla bilgi için bakınız : Yazanlar: İtalyan Profesörlerinden kurulu bir heyet, Istituto, Geografica De Agostini Novara, İtalya, 1967. Bu eserin Türkçe tercümesi için bkz: Gökkuşağı (Haftalık Ansiklopedik Dergi), "Ortaçağ Halk Efsaneleri", 7. cilt : Mitoloji-Efsaneler, İstanbul, Akın Ofset,(tarih yok), s. 260

11- Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı (Hazırlayanlar), Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, İstanbul, 2. Baskı, 1.cilt - 1. Kitap, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004, s. 32.

12- Aynı eser, s.34.

13-Aynı eser, s.36

14-Niyazi Ahmet Banoğlu, Tarih ve Efsaneleriyle İstanbul, İstanbul, İhsan Manavoğlu Ak, 1966, s. 266.

15-W. W. Bartold, " Didon Hilesi Masalına Dair", mütercimi : Abdulkadir, Halkbilgisi Haberteri, yıl: 3, 15 İnkincikanun 1934, sayı: 32, s. 223.

16-Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı (Hazırlayanlar) . Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi : İstanbul, 2.baskı, 1. cilt - 2. Kitap, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004, s. 414.

17-Aynı eser, s. 415.

18-W. W. Bartold, adı geçen makale, s. 223.

19-Saim Sakaoğlu, "Fetih Efsaneleri", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt: 3, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, 1994, s. 307.

20-Mithat Sertoğlu (Hazırlayan) , "Rum Tarihçisinin Yazdıkları", Resimli Büyük İstanbul Ansiklopedisi, (İstanbul) , Yeni İstanbul Gazetesi, (tarih yok), 349.

21 -Aynı eser, s. 348.

22-Fetihten Ewelki İstanbul ve Fatih'e ait Menkıbeler : (yayım yeri yok, yayımlayan yok) , (1453) , Besyüzüncü Fetih yıldönümü: 2.

23-Mehmet Önder, Efsane ve Hikayeleriyle Anadolu Şehir Adları, Ankara, Defne Yayınları, 1969, s. 7.

24-Hasan Turyan, Bursa Evliyatları ve Tarihi Eserleri, Bursa, Öner Matbaası, 1982, s.134.

25-Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı (Hazırlayanlar), Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul, 2. Baskı, 1. Cilt - 1. Kitap, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004, s. 64-6

26- A. Süheyl Ünver, İstanbul Risaleleri cilt 2, hazırlayan: İsmail Kara, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 1995, s. 141.

27-Aynı eser, s. 144.

28-Mithat Sertoğlu(hazırlayan) , " Rum Tarihçisinin Yazdıkları", Resimli Büyük İstanbul Ansiklopedisi, (İstanbul) , Yeni İstanbul Gazetesi, (tarih yok) , s. 357.

29-Niyazi Ahmet Banoğlu, Tarih ve Efsaneleriyle İstanbul, İstanbul, İhsan Manavoğlu Ak, 1966, s. 270-271.

30-Yeni İstanbul, Tarihi İstanbul, (İstanbul), (tarih yok). Yeni İstanbul "Tarihi İstanbul" itavesi no, 16, s.19.

31- Aynı eser, s. 19.

32-Sennur Sezer, Adnan Özyalçın, Bir zamanların İstanbul'u Eski İstanbul Yasayışı ve Folkloru, 2. Bs. . İstanbul, İnkılap 2005, 408.

33-Saim Sakaoğlu, "Fetih Efsaneleri", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt: 3, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, 1994, s. 307.

34-Aysel Okan, İstanbul Evliyatları, 2.Bs., İstanbul, Yeni Gür Matbaası, 1968, s. 187.

35-Aynı eser, s. 187-189.

36-Prof.A.S.Ünver, "Ayasofya Efsanesi", Türk Folklor Araştırmaları, cilt: 2, sayı: 46, Mayıs 1953 s. 736.

37-Daha fazla bilgi için bakınız: Stefanos Yerasimos, Türk Metinlerinde Konstantiye ve Ayasofya Efsaneleri, 3. Basım, İstanbul, İletişim, 1998; Niyazi Ahmet Banoğlu, Tarih ve Efsaneleriyle İstanbul, İstanbul. İhsan Manavoğlu Ak, 1966.

38-A. Süheyl Ünver, İstanbul Risaleleri cild 2, Hazırlayan: İsmail Kara, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 1995, s. 142.

39-Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı (Hazırlayanlar), Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul, 2. Baskı, 1. Cilt - 1. Kitap, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004, s. 71.

40-Aynı eser, s. 71-72.

41-İsmail Habib Sevük, " fetihten Önce Rumelihsarı, Şahi Toplar ve Haliç", Yapı Ve Kredi Bankası (Hazırlayan) , İstanbul 1453-1953, Resimli Hayat Dergisi İlavesi, Yapı ve Kredi Bankası (basım yeri yok) , (1953), s. 18-19.

42-Hans Hermann Russack, "İstanbul ve Efsaneleri", Yapı Ve Kredi Bankası (Hazırlayan) , İstanbul 1453-1953, Yapı ve Kredi Bankası, (1953) , s. 33.

43-Fetihten Ewelki İstanbul ve Fatih'e ait Menkıbeler: (yayım yeri yok, yayımlayan yok) . (1453) , Besyüzüncü fetih yıldönümü: 2.